

PROBLEMI IDENTIFIKACIJE I OBRADE KULTURNIH INFORMACIJA

(U MUZEJIMA, KNJIŽNICAMA I ARHIVIMA)

IVO MAROVIĆ

Filozofski fakultet, Zagreb

UVOD

U muzejima, knjižnicama i arhivima kumuliraju se kulturna dobra koja zajedničkim imenom nazivamo građom. Ta se kulturna dobra u tim trima skupinama ustanova kumuliraju na različite načine i služe različitim svrhama. U muzejima se sabiru znakoviti predmeti materijalnog svijeta na temelju istraživanja, otkupa ili darova, u knjižnicama slično knjige i određena neknjižna građa, ali uz poslije reguliranu zakonsku obvezu nakladnika da obvezne primjerke preda određenoj vrsti knjižnica, a u arhivima pretežno pisana građa kao posljedica želje i namjere pojedinaca i ustanova da očuvaju dokumente kojima su se uređivali odnosi među ljudima na svim razinama.

Ta sumarna i nedovoljno precizna analitika služi tek za razumijevanje kasnijeg pristupa temi kulturnih informacija koje prepoznajemo i otkrivamo u spomenutoj građi. Predmeti (u najširem značenju te riječi) koji čine tu raznoliku strukturu muzejskih, knjižnih i arhivskih fondova zapravo su komunikacijski objekti koji služe komuniciranju određenih informacija ili poruka koje se čuvaju ili su pridodane pojedinim primjercima ili skupinama takve građe. Oni nisu replika stvarnosti, već sudjeluju u njezinu konstituiranju. Odnos prema konstituiranju stvarnosti ovisi ponajprije o vrsti i namjeni pojedinih predmeta. Dok muzejski predmeti konstituiraju stvarnost u više vremenskih odsječaka, vezano uz stvarnost u kojoj žive u svojem primarnom kontekstu, u kojoj miruju u arheološkom kontekstu ili u kojoj sudjeluju i koju stvaraju u muzejskom kontekstu, i istodobno svjedoče o stvarnosti koja je prošla i ostavila tragove (materijalne i nematerijalne) u njihovu biću, dotle arhivski dokumenti i knjige konstituiraju stvarnost svojim izgledom, materijalom i strukturom, svojim oblicima sređivanja i uporabe, a odražavaju stvarnost svojim sadržajem koji nije promjenljiv, osim što je promjenljiva njegova interpretacija i primjena.

Susljedno tome, razlike između muzejske, arhivske i knjižnične građe nalazimo ponajprije u stupnju replikabilnosti, odnosno u vrsti objekata koji ih čine. Muzejski su predmeti u pravilu nereplikabilni, iako se u određenim slučajevima izrađuju njihove replike koje tada gube neke

od identiteta muzejskih predmeta. Arhivska je građa u pravilu unikatna, ali s obzirom na odnos nositelja obavijesti (papir, pergament i dr.) prema samoj obavijesti, replike su moguće u određenoj mjeri i s određenom svrhom s time da se u njima ne gubi smisao obavijesti, već samo dio konteksta. Knjižna je građa pak nastajala kao replikabilna. Iako je replikabilnost i prije bila nazočna u izradi knjiga, izum tiska olakšao je izradu knjiga u više primjeraka, odnosno replikabilnost (ali ograničena) postala je time jedna od bitnih osobina knjige. Time nije isključena posebnost života svakoga pojedinog primjerka, ali je prijenos temeljnih sadržaja, znanja i poruka, bio sadržan u sadržaju, a ne u materijalnosti knjige kao predmeta.

Kriterij trajnosti zastupljen je u svim trima vrstama građe, ali u različitim dimenzijama i s različitim temeljnom svrhom. Iako je čuvanje građe kao skupa kulturnih dobara podjednako zastupljeno u muzejima, arhivima i knjižnicama s temeljnim ciljem očuvanja kulturne baštine, niže razine potrebe čuvanja građe razlikuju se u pojedinostima. Sve tri skupine djelatnosti čuvaju građu kao svjedočanstvo protekla vremena i svih odnosa u kojima su predmeti građe sudjelovali fizički ili svojim sadržajem. Međutim, s obzirom na stupanj replikabilnosti, u arhivima se uvažava i građa prenesena na druge nositelje, a u knjižnicama više primjeraka iste knjige, ili pak njihova nova izdanja. To ne mijenja odnos prema rijetkoj i unikatnoj građi, koji je vrlo sukladan odnosu prema muzejskoj građi, ali u općoj procjeni odnos prema čuvanju građe obrnuto je proporcionalan replikabilnosti građe.

VRSTE INFORMACIJA

U teoriji informacijskih znanosti prisutna je, uz ostale, i podjela informacija na strukturne i selektivne. Uvažimo li tu podjelu sa svim ograničenjima koja se u procesima klasifikacije mogu naći, informacije ćemo o građi koje se pretežno kumuliraju u informacijsko-dokumentacijskim (INDOK) sustavima muzeja, arhiva i knjižnica prepoznati kao selektivne ili znanstvene. One su analitičke i precizne. Ulaze u detalje i sastoje se od niza nepromjenljivih, često standardiziranih podataka kojima se pokušava maksimalno precizno identificirati pojedini predmet građe. Iako se podaci razlikuju ovisno o vrsti građe i ustanove, ipak njihovo združivanje u informacijske sustave stvara goleme informacijske resurse. Međutim, njihov je temeljni nedostatak u tome što se povećavaju količinom i time smanjuju preciznost izbora, iako daju privid da je preciznost izbora velika. O tome je iscrpno pisao Miroslav Tuđman u svojoj knjizi *Struktura kulturne informacije*.

Strukturne su ili kulturne informacije rjeđe jer traže konkretiziranje kulturne poruke. Takve se informacije svode na identificiranje sekundarnog značenja predmeta građe. Bave se vrijednošću, smislom, značenjem ili potrebom. Upravo su zbog toga ovisne o subjektivnoj procjeni onoga koji takvu informaciju stvara, ali istodobno odražavaju i duh vremena u kojem se informacija stvara. Drugim riječima, kulturne informacije prate život predmeta i odražavaju njegovu

društvenu relevantnost ili, kao što bismo mi u muzeologiji rekli, njegov povijesni identitet. Takve su informacije promjenljive. Ovisе o ljudskom faktoru i faktoru vremena, ali istodobno omogućuju ostvarivanje potencijalnih kriterija korisnika. Kulturne su informacije interpretativne i samim time smanjuju količinu informacija koje su korisniku potrebne da bi došao do cilja.

Znanstveni je komunikacijski obrazac po karakteru analitički, kulturni je komunikacijski obrazac sintetički. Smjer stvaranja znanstvene informacije polazi od korisnika preko građe do stvarnosti, a smjer je stvaranja kulturne informacije obrnut (Tudman, 1983:95). Polazi od stvarnosti preko građe do korisnika. Drugim riječima, u kulturnom pristupu stvarnost se preko građe konstituiru u svijesti korisnika i određuje svojstvo građe i kontekst u kojemu ona živi. U znanstvenom pak pristupu korisnik projicira svoj interes na stvarnost preko građe i dobiva precizne analitičke podatke, među kojima se izgubila društvena struktura obavijesti.

IDENTIFIKACIJA KULTURNIH INFORMACIJA

Potreba za identifikacijom kulturnih informacija pokazuje ambivalentnost na samome početku. S jedne strane ona u građi muzeja, arhiva i knjižnica opada sa stupnjem odvojenosti građe od realnog života u njezinu primarnom kontekstu, odnosno sa stupnjem njezine apstrakcije u odnosu na život izvan kontrolirane stvarnosti unutar ustanove. S druge pak strane proučavanjem takve građe unutar ustanove, otvaraju se velike mogućnosti identifikacije upravo kulturnih informacija koje je određena građa apsorbirala tijekom života. Muzejska je građa ovdje na prvom, arhivska na drugom, a knjižnična na trećem stupnju takvih potreba zahvaljujući upravo karakteru građe. Muzejska građa svjedoči o stvarnosti, arhivska čuva odabrana, pretežito pisana svjedočanstva stvarnosti, a knjižnična nosi u sebi tumačenja i znanje o stvarnosti (zanemarimo li u ovom trenutku književnost kao velik umjetnički potencijal knjižnica, koji dijelom zadovoljava pojam tumačenja i znanja o stvarnosti). Sažmemo li određenje kulturne informacije kao svojstvo predmeta građe, koje je određeno situacijom i društvenim kontekstom, moći ćemo jasnije očitati srodnosti i razlike među tim trima vrstama građe.

Muzejski predmeti kao elementi od kojih se sastoji muzejska građa dopuštaju i traže raznolik pristup. Najjednostavniji je znanstveni jednoznačan pristup u kojemu temeljna znanstvena disciplina koja izučava određene segmente materijalnog svijeta identificira osobine i značenje predmeta u okviru znanstvenog interesa dotične discipline. Ona se u pravilu ne bavi situacijom i društvenim kontekstom života predmeta, osim ako on ne predstavlja njezin znanstveni interes (poput povijesti ili sociologije). Međutim, suvremena analitika muzejskog predmeta utvrđuje u njemu široku skalu identiteta koji prate život i promjene pojedinog predmeta omogućujući raznoliku skalu potreba identificiranja situacija i društvenog konteksta u kojemu je dotični predmet živio ili čak živi unutar muzejske ustanove. Njome se uspostavlja odnos predmeta s njegovom fizičkom i društvenom okolinom. I od ovih će informacija, koje

su rezultat istraživanja predmeta, jedan dio nositi karakter znanstvene, a drugi kulturne informacije.

U arhivskoj će se građi također razlikovati dimenzija znanstvene i kulturne informacije. Znanstvena će se informacija usmjeravati prema preciznom identificiranju građe u odnosu na materijal, formate, sadržaj i fondove, a kulturna će proizlaziti iz konteksta nastanka i značenja pojedinog dokumenta unutar specifičnosti pojedinih arhivskih fondova.

U knjižničnoj će građi prevladavati znanstvene informacije utemeljene na preciznim standardima evidentiranja i katalogiziranja, pri čemu će određivanje sadržaja i značenja u određenim segmentima poprimiti promjenljiv karakter kulturne informacije.

Identifikacija svojstava predmeta u odnosu na realnost sadašnjosti, koje nakon što ih oblikujemo i definiramo nazivamo kulturnim informacijama, pomaže tumačenju i boljem razumijevanju građe. Time se smanjuje raspon zalihosti podataka i ubrzava pronalaženje adekvatne građe. Iako se time na jednoj strani ograničava korisnika u kontroli nad cjelokupnom bazom podataka i informacija unutar pojedine ustanove, s druge mu se strane logično i argumentirano pomaže u izboru korištenjem kulturnih informacija kao selektivnog faktora. Ako je pretežiti korisnik sudionik određene društvene situacije, tada su mu i kriteriji nastali kao posljedica slijeda kulturnih informacija, srodni onima koji su relevantni za dotičnu sadašnjost.

Identificiranje strukturne ili kulturne informacije u rasponima muzejske, arhivske ili knjižnične građe pokušaj je traganja za potencijalnim kriterijima korisnika, čime se preuzima odgovornost za kriterij odabira u određenom vremenu. Kvalitetna kulturna informacija eliminirat će goleme količine nekorisnih znanstvenih informacija za korisnika u danom trenutku. Time se poništavaju negativne tendencije informatizacije prema kojima će automatska selekcija informacija osloboditi korisnika odgovornosti izbora i kasnije interpretacije. Privid cjelovitosti informacija, koristimo li se samo znanstvenim ili selektivnim informacijama, nije bezazlen jer eliminira prigovor o nepotpunosti i ne uvažava stupanj ulaznih pogrešaka u čitav sustav.

Uvažavanje kulturnih informacija u procesima odabira građe ne uklanja mogućnost korisnikova ulaza u sustave znanstvenih informacija koji nisu podvrgnuti tim kriterijima. Kulturne se informacije mogu komplementarno promatrati zajedno s onim znanstvenima, kako bi slika predmeta građe bila potpunija. Njezina promjenljivost nije smetnja, već često postaje dodanom vrijednošću povijesnog identiteta predmeta građe. Niz kulturnih informacija koje prate život predmeta obogaćuje njegovo značenje i širi njegovu uporabljivost u razumijevanju svijeta. Identificirana kulturna informacija, ako je primjereno dokumentirana, počinje živjeti vlastiti život koji može biti i odvojen od predmeta građe, ali na drugoj informacijskoj razini.

' OBRADA I KORIŠTENJE KULTURNIH INFORMACIJA

Obrada kulturnih informacija traži poseban pristup i svijest o njihovoj promjenljivosti. Ne eliminira nizove znanstvenih informacija, već se s njima sadržajno veže. Ona se veže uz pojedini predmet građe (što može biti i zbirka ili fond) i traži da se tekstualno, vizualno ili auditivno bilježe poruke u kojima sudjeluje, a koje predmet građe emitira u određenom trenutku stvarnosti, tj. u svakom relevantnom trenutku neke od svojih proteklih sadašnjosti. Ona nije uvijek jednoznačna, što će reći da i u procesima njezina opredmećenja u odabranom obliku dokumentacije može doći do bilježenja koje neće potpuno prenijeti čitavu složenost njezina značenja. Tu kvaliteta dokumentiranja može također biti prilično važna. Podsjetimo da su principi postupnosti, sveobuhvatnosti i pravodobnosti ključni za primjereno dokumentiranje kulturnih informacija.

Kulturne informacije u muzejskoj djelatnosti sudjeluju u proširivanju polja muzealne određenosti predmeta, u arhivskoj djelatnosti dominiraju u vodičima po građi gdje se tumači društveni i ostali kontekst nastanka i sudbine dokumenata, a u knjižničnoj se djelatnosti, među ostalim, izrazito vide u djelovanju informatora koji identificiraju potrebe korisnika i olakšavaju im izbor određene knjige. I ovdje možemo vidjeti stupnjevanu pojavu i uporabu kulturnih informacija. Što je medij prijenosa informacija udaljeniji od životnog realiteta, to je količina kulturnih informacija razmjerno manja.

Već smo ustvrdili da je muzejska građa najizravnije sudjelovala u životu i zbivanjima i da je tek ljudskim odabirom postala dijelom zbirke i ušla u muzeološki kontekst. Tek tada je postala predmetom proučavanja i kroz to izvorom dvojakih informacija. Ta promjenljivost značenja muzejskog predmeta uvjetovana je činjenicom da on ne govori jezikom pisane riječi poput arhivskog dokumenta ili knjige. Stoga je njegov jezik bogatiji značenjima koja su podložna sposobnosti očitavanja odnosa čovjeka prema stvarnosti, koji se mijenja protokom vremena.

Arhivska je građa posredno sudjelovala u primarnom kontekstu, ali je od nastanka bila predodređena za pohranu jer je na drugome mediju bilježila stvari presudne za život čovjeka i društva. Njezino izučavanje i značenje u pravilu se vraća na vrijeme njezina nastanka i okolnosti u kojima je nastala, što određuje i karakter kulturne informacije.

Knjižna građa, izuzmemo li rijetku i vrijednu staru knjigu koja često ima karakter muzejske građe, funkcionira na razini koja je vezana uz primarni kontekst tek procesom nastanka i korištenjem. Čitav njezin sadržaj, zbog čega je i nastala, nije promjenljiva kategorija, osim što se odnos novih generacija mijenja prema znanju, porukama i vrijednostima koje su pohranjene u knjigama. Kulturna se informacija upravo krije u tim promjenama odnosa, procjena i sklonosti prema sadržaju i opremi knjiga. Iako ne utječe na promjenu sadržaja niti opisa knjige, može pomoći u određivanju kriterija čuvanja i olakšavanju puta u pronalaženju prave knjige u uvjetima raspolaganja velikim knjižnim fondovima.

Obrada i korištenje kulturnih informacija mogući su tek nakon što smo zabilježili ili dokumentirali kulturnu informaciju. Dokumentacija kulturnih informacija koja bi trebala slijediti procese njihove identifikacije, s vremenom će pokazati dimenziju koja će točno utvrditi kulturnu ulogu pojedinih predmeta ili dijelova građe, kao i čitavih zbirnih fondova u procesima razvitka ljudskog društva i ljudskog znanja. Ona će odraziti njihovu ulogu u društvu, promjene u značenju i napokon kumulirati znanje o odnosima društva ili bilo koje od njegovih sastavnica prema kulturnim dobrima u muzejima, arhivima i knjižnicama i o kulturnom relativitetu sakupljene i očuvane građe.

Definiranje komunikacijskog formata kulturnih informacija s vremenom će se pojaviti kao potreba, čime će se komplementarno s formatom znanstvenih informacija dobivati punija slika o jedinici građe ili o korpusima građe. Neće se moći izbjeći različitosti koje su imanentne muzejskoj, arhivskoj ili knjižničnoj građi, ali će se moći oblikovati potpunije znanje o kulturnoj relevantnosti ove vrste pokretnih kulturnih dobara.

Ovdje bi valjalo podsjetiti da sukladno Bucklandovoj teoriji o višeznačnosti informacija (1991:4-7), kulturnu informaciju vidimo najviše kao proces, potom kao znanje, a tek na kraju kao stvar. Ona se stvara i identificira kao proces i to ponajprije u stvarnosti (u primarnom kontekstu) među predmetnim svijetom unutar kojega se stvara. Kulturna informacija kao znanje djeluje u prvome redu u kontroliranoj stvarnosti muzeja, arhiva i knjižnica i tamo se konkretizira, dok se kulturna informacija kao stvar polako seli prema virtualnoj stvarnosti, ima vijek trajanja svoje uporabljivosti i tek jednim svojim segmentom posredstvom medija prelazi u zajedničko informacijsko okruženje (Maroević, 1998:13). Obrada i korištenje kulturnih informacija zbiva se putem informacije kao stvari, a ona se vraća u realnost života (u primarni kontekst) u nekom od medija, pa bilo to predavanje, izložba, knjiga ili dokument, multimedija ili koji drugi oblik vizualizacije virtualnog svijeta. Time će ona posredno i neposredno utjecati na stvaranje novih kulturnih informacija u nekom novom sadašnjem trenutku.

ZAKLJUČAK

Prihvatimo li model razmišljanja W. Dahlberga (1979:76, u: Tudman, 1983:70), prema kojem informacija prenosi značenje predmeta građe, a ovo reflektira društveni odnos, značenje će kulturne informacije koja otkriva i oblikuje društveni odnos prema jedinici građe biti presudno za iščitavanje toga važnog segmenta obavijesti nekog od predmeta koji se nalazi u muzeju, arhivu ili knjižnici. Trebat će uspostaviti sustav bilježenja i korištenja kulturnih informacija, koji će biti usporedan i komplementaran sa sustavom selektivnih znanstvenih informacija koje prenose znanje kao specifičan društveni proizvod. Sustav kulturnih informacija trebat će uzeti u obzir promjenljivost takvih informacija kao ulazni parametar, ali i kvalitetu koja iz toga proizlazi u iščitavanju dijakronijskih i sinkronijskih relacija pojedinih predmeta ili grupa

predmeta u pojedinom vremenu. Kada je formatiziramo, kulturna će informacija postati podatak i pretvoriti se u stabilni dokument koji će tada u vremenu prenositi svjedočanstva nekoga drugog vremena u odnosu prema građi koju smo identificirali i kao kulturno dobro. Sve praktične aplikacije počivat će na temeljnim spoznajnim premisama po kojima se kulturna informacija razlikuje od znanstvene i po čemu zavrjeđuje da se njome bavimo.

LITERATURA

Buckland, Michael. *Information and information systems*. New York: Praeger, 1991.

Dahlberg, Wolfgang. *Towards a geometry of basic concepts*. // *International classification* 6,2(1979),73-84.

International encyclopedia of information and library science / ed. John Feather and Paul Sturges. London and New York: Routledge, 1997.

Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Filozofskog fakulteta, 1993.

Maroević, Ivo. *Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice građe*. // *Arhivi, knjižnice, muzeji - mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova* / ur. Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998.

Tudman, Miroslav. *Strukutna kulturne informacije*. Zagreb: Zavod za kulturu Hrvatske, 1983.